

ДЕМОГРАФІЯ, ЕКОНОМІКА ПРАЦІ, СОЦІАЛЬНА ЕКОНОМІКА І ПОЛІТИКА

УДК 331.33

DOI: <https://doi.org/10.32782/easterneurope.33-30>

ВПЛИВ COVID-19 НА РИНОК ПРАЦІ

IMPACT OF COVID-19 ON THE LABOR MARKET

Жалдак Г.П.

кандидат економічних наук,
доцент кафедри менеджменту підприємств,
Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут ім. Ігоря Сікорського»

Косянчук В.О.

студентка,
Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут ім. Ігоря Сікорського»

Zhaldak Hanna

National Technical University of Ukraine
«Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute»

Kosianchuk Vladyslava

National Technical University of Ukraine
«Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute»

Статтю присвячено визначенню особливостей впливу COVID-19 на ринок праці. Проаналізовано показники міжнародної організації праці, а також виявлено важливі проблеми, з якими сьогодні зіткнувся український ринок праці. Проаналізовано динаміку основних споживчих настроїв українців. Визначено, що після подолання кризового стану, спричиненого впливом COVID-19 на ринок праці, виникне потреба у залученні додаткової робочої сили та розширення можливостей працевлаштування. Поряд із цим визначено, що затребуваними є працівники, які мають навик роботи зі штучним інтелектом, хмарними обчисленнями, кібербезпекою, віртуальною та доповненою реальністю тощо. Відзначено вагомий негативний вплив пандемії на діяльність більшості бізнес-структур та функціонування ринку праці. Це призвело до спаду доходів населення і росту частки тіньового сектору зайнятості та прихованого безробіття. Векторами розвитку ринку праці у майбутньому можуть стати процеси діджиталізації й застосування цифрових технологій.

Ключові слова: ринок праці, COVID-19, споживчі настрої, безробіття, робоча сила, діджиталізація, можливості працевлаштування.

Стаття посвящена определению особенностей влияния COVID-19 на рынок труда. Проанализированы показатели международной организации труда, а также выявлены важные проблемы, с которыми сегодня столкнулся украинский рынок труда. Проанализирована динамика основных потребительских настроений украинцев. Определено, что после преодоления кризисного состояния, вызванного влиянием COVID-19 на рынок труда, возникнет потребность в привлечении дополнительной рабочей силы и расширении возможностей трудоустройства. Наряду с этим определено, что будут востребованы работники, имеющие навыки работы с искусственным интеллектом, облачными вычислениями, кибербезопасностью, виртуальной и дополненной реальностью. Отмечено значимое негативное влияние пандемии на деятельность большинства бизнес-структур и функционирование рынка труда. Это привело к спаду доходов населения и росту доли теневого сектора занятости и скрытой безработицы. Векторами развития рынка труда в будущем могут стать процессы диджитализации и применения цифровых технологий.

Ключевые слова: рынок труда, COVID-19, потребительские настроения, безработица, рабочая сила, диджитализация, возможности трудоустройства.

The article is about determination of specificity of COVID-19 impact on labor market. Data of international organizations of labors was analyzed, remarkable issues were reported which Ukrainian labor market faced with. As well as dynamics of the main Ukrainians consumer sentiment were analyzed. Concluded that after the overcoming crisis, cause by Covid-19, on labor market, there will be a requirement to get additional labor and to expand the job opportunities. Along with this, decided that workers, that have skills in working with artificial intelligence, cloud calculations, cybersecurity, virtual reality, etc are in demand. The influence of pandemic caused batch of following changes on the domestic level: a real shortage of workplaces in Ukraine, a raise of unemployment; a decline of foreign workers; a downfall in population's income. Most of workers are interested in having a more flexible work schedule, an increased amount of vacation, as well as getting mental support after isolation and limitations on social contact, receiving a compensation in money equivalent to pay utility bills, which are connected to work from home, – which are all causes of a fast switching to distance format of work. Fast development of e-commerce, shifting of doing online business and usage of different Internet platforms were determined. It was also noticed, that COVID-19 pandemic had a significant negative effect on the majority of business structures and the functioning of the labor market. It led to decrease in people's income and growth in the shadow employment sector and hidden unemployment. In future, digitalization processes and application of modern technologies will become the vectors of the labor market development. Further anti-crisis actions have to be aimed at developing new methods to fight pandemic and support business. Government police should not be limited with social support for the poor. It should be aimed at stimulating the development of business structures and the country in general.

Key words: labor market, COVID-19, consumer sentiment, unemployment, labor, digitalization, employment opportunities.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Пандемія COVID-19 стала чи не найбільшою катастрофою для економіки та суспільного життя абсолютно кожної країни світу. Небезпека поширення вірусу та карантин за відносно короткий проміжок часу перевернули ситуацію в бізнесі та на ринку праці з ніг на голову, виявивши всі їхні слабкі риси. Велика кількість підприємств – від дрібних до крупних – припинила свою діяльність. Чимало персоналу звільнилося, торгові центри, кінотеатри й ресторани зачинили свої двері для відвідувачів, готелі та авіакомпанії скасували бронювання, а організації перейшли на дистанційний формат роботи, поставивши, таким чином, багатьох на межі краху кар'єри [1].

Міжнародна організація праці репрезентувала сумні показники: пандемія коронавірусу здатна спричинити ще гірший вплив на світовий ринок праці, ніж фінансова криза 2008–2009 рр. Передбачається, що криза внаслідок коронавірусу спричинить скорочення 25 млн робочих місць у світі. Для порівняння: за час фінансової кризи 2008–2009 рр. безробітних у світі побільшало на 22 млн осіб [2]. Водночас відсутність перспектив для ефективного розвитку бізнесу й підвищення частки безробітних призвели до соціального загострення, утворення різноманітного «нелегального» бізнесу та збільшення частки тіньового ринку.

В умовах турбулентності вітчизняної та світової економік набувають особливої актуальності такі проблеми, як зростання офіційного рівня безробіття та погіршення ситуації у його «неофіційному» секторі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спираються автори. Дослідження впливу пандемії на ринок праці та аналіз показ-

ників соціально-економічного розвитку проводилися такими науковцями, як Л. Лавриненко, В. Пята, О. Кобилянський, О. Хандій та ін. На актуальність даної тематики вказують і діяльність Міжнародної організації праці при ООН (МОП), наявність низки звітів, моніторингових та досліджень МОП ринку праці.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Зважаючи на значний теоретичний доробок учених, подальшого дослідження усе ж потребують питання визначення впливу пандемії на функціонування ринку праці, визначення основних тенденцій, проблем та перспектив розвитку вітчизняного ринку праці.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Мета статті – дослідити вплив пандемії на ринок праці, окреслити особливості карантинного періоду 2020–2021 рр., визначити основні вектори розвитку ринку праці в майбутньому.

Виклад основного матеріалу дослідження з певним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. У цілому вплив пандемії COVID-19 на світову та українську економіку впродовж 2019–2021 р. спричинив низку змін на вітчизняному ринку праці, серед яких:

– реальне скорочення зайнятості в Україні (за даними [4], у період січня-червня 2019 р. – 16 584,8 тис осіб, у 2020 р. – 16 141,2 тис. осіб, станом на 2021 р. – 15 665,8 тис осіб);

– зростання відсотку безробітних в Україні (згідно зі статистикою січня-червня [4], частка безробітних у 2019 р. – 8,4%, у 2020 р. – 9,2%, а в 2021 р. – 9,9%);

– зменшення трудових мігрантів (за даними Міністерства соціальної політики, у 2019 р. налічувалося 3,2 млн трудових мігрантів; у 2020 р., за даними голови Національного банку України, було близько 3 млн трудових мігрантів;

у 2021 р., за даними Інституту демографії та соціальних досліджень, кількість трудових мігрантів становить 2,5–3 млн [5]);

– скорочення доходів населення України від продажу своєї робочої сили та самозайнятості через зменшення зарплат, утрату роботи та доходів фізичних осіб – підприємців (ФОП).

Однак ріст безробіття і падіння заробітної плати були далеко не єдиними рисами «карантинного» ринку праці, який, мабуть, уже ніколи не стане колишнім.

Карантинний період 2021 р. відзначається такими особливостями, як:

1) максимальна оптимізація витрат. Зараз головним питанням для бізнесу стало те, чи потрібні деякі люди та функції: «Те, що раніше сприймали як годиться (до прикладу, присутність регіональних відділень) сьогодні підлягає аналізу. Коли є змога спілкуватися онлайн у ZOOM, то для чого тоді утримувати ще й офісні приміщення? Спрямування на те, щоб якомога більше функцій перекинути на аутсорс, а не розширяти штат». Сьогодні компанії гранично «обнуляються» та залишають лише «кістяк» – працівників, котрі вміють генерувати прибуток. Відголосом такої тенденції вважається переосмислення мотиваційного механізму робітників: скорочення фіксованої частини оплати та підвищення змінної, що пропорційна до виконання поставлених цілей;

2) різке збільшення конкуренції на ринку праці. Останніми місяцями на одне вакантне місце було у два-три рази більше претендентів порівняно з кінцем 2019 р. чи даними на початок 2020 р. за умови, що на 1 січня 2021 р. у середньому по Україні на одне вільне робоче місце претендувало 11 безробітних. Однак такий великий наплив із боку шукачів роботи пов'язаний не лише з нестачею вакансій. Відповідно до соціального опитування, яке провів серед своїх користувачів портал grc.ua, відбулося скорочення 6–7% респондентів. Переважно це були HR-менеджери, маркетологи, IT-фахівці, адміністративний персонал, працівники сфери HoReCa, фахівці з продажів і т. д. Стосовно матеріальної мотивації працівників ситуація ускладнилася тим, що близько 35,2% роботодавців планують зменшувати розмір зарплати, тоді як 64,7% запевнили, що залишать її на поточному рівні. Хоча як мінімум половина опитаних відзначила, що матеріальна мотивація працівників уже й так була скорочена. Таким чином, можна дійти висновку, що збільшення кількості претендентів відбувається за рахунок пошуку людьми місця, де платитимуть більше;

3) швидка переміна пріоритетів і нерівномірність. Коли в одних сферах кількість вакантних місць скорочувалася більше ніж удвічі, то в інших вона виростала в три рази. У рамках однієї галузі в період весни та літа спостерігалися то злети, то падіння кількості пропозицій роботи.

До прикладу, на початку карантину, у другій половині березня, активно шукали IT-фахівців, відповідно, чисельність вакансій підвищилася на 125%. Це достатньо передбачуване становище, пов'язане з переходом компаній на дистанційний формат роботи. Роботодавці активно підшукували спеціалістів, що підтримуватимуть «життєдіяльність» IT-інфраструктури. Тоді як уже в квітні динаміка відчутно сповільнилася: порівняно з березнем вакансій тут побільшало лише на 32%. У першій половині травня в сумарному обсязі вакансій кількість пропозицій роботи в IT ще більше впала [2].

Якщо ж говорити про 2020 р., то навесні виникла нагальна потреба в розумінні ситуації, що виникла на ринку праці з появою коронавірусу, дослідники робили різні оцінки, однак практично всі перебували у незнанні аж до кінця вересня – моменту, коли оприлюднили статистику зайнятості та безробіття за другий квартал року. Згідно з офіційними даними, відбулося не лише зростання безробіття у другому кварталі 2020 р., а й значне скорочення кількості економічно активного населення. Через карантин економічно неактивними були, до прикладу, самозайняті та підприємці, діяльність яких була обмежена й які зайняли вичікувальну позицію з метою відновити цю діяльність після зняття обмежень. Сюди можна віднести і людей, котрі не тільки втратили роботу, а й припинили її пошуки внаслідок таких чинників, як відсутність транспорту, щоб до неї дістатися, або проблеми через закриття освітніх установ (ті, кому не було з ким залишити дітей). До цієї групи варто додати і ту частину заробітчан, які, повернувшись в Україну, у березні чекали відкриття кордонів з ЄС після локдауну, а тому не поповнили лави безробітних. Урешті-решт кількість зайнятих скоротилася на 1,2 млн осіб [6].

За даними дослідження Info Sapiens [7] «Споживчі настрої в Україні», що здійснене за фінансової підтримки Dragon Capital, у серпні 2021 р. Індекс споживчих настроїв (ICH) становив 73,7 п., що на 2,4 п. вище за показник липня. Так, 78% наших співвітчизників відчули погіршення фінансового становища: індекс поточного особистого матеріального становища становив 63,7, що на 2,5 п. вище від рівня цього індексу у липні; показник індексу очікуваної динаміки безробіття знизився на 1,4 п. та становить 136; індекс економічних очікувань (IEO) у серпні становив 75,9, що на 2,6 п. вище від рівня цього індексу у липні. Порівняно з першим кварталом 2021 р. спостерігається слабка тенденція до поліпшення споживчих настроїв, зокрема оцінки поточного матеріального становища та його майбутньої зміни.

Ураховуючи вищезазначене, а також виходячи зі стійкого постпандемічного розвитку економіки у 2022–2024 рр., що, відповідно, вимагатиме залучення додаткової робочої сили, та з урахуванням структурних змін у попиту, розши-

Рис. 1. Динаміка індексу споживчих настроїв в Україні

Джерело: [7]

рення можливостей (різноманітності форм) працевлаштування прогнозується поступове зростання кількості зайнятого населення. Рівень 2019 р. буде досягнуто у 2023 р. [8].

Сьогодні аналіз ситуації на ринку праці свідчить, що працівники диктуватимуть роботодавцям нові умови праці та інші соціальні пакети.

У нинішніх умовах працівникам стало комфортніше мати більш гнучкий графік роботи; більше оплачуваних днів відпустки; отримувати підтримку їхнього психоемоційного стану; отримувати компенсацію коштів на оплату частини комунальних послуг, які пов'язані з роботою вдома. Робота з великими базами даних та їх аналіз, хмарні технології, електронна комерція – ось пріоритети бізнесу на найближчі п'ять років. Сюди ж можна додати підвищену зацікавленість до шифрування даних, штучного інтелекту та роботів.

Фахівці [9] вважають, що до 2025 р. люди та машини виконуватимуть плюс-мінус однаковий обсяг роботи. Як наслідок цього, і зміни особистостей, яких працедавці шукатимуть більше, яких – менше.

Згідно з дослідженням Deloitte [9], найбільш популярними навиками у 2021 р. стали:

- робота зі штучним інтелектом;
- машинне навчання;
- хмарні обчислення;
- кібербезпека;
- аварійне відновлення;
- робота з віртуальною та доповненою реальністю;
- використання технології блокчейн;
- застосування комп'ютерних технологій у галузі охорони здоров'я та UX-дизайн.

У 2022 р. низка вищезазначених умінь, відповідно до наших досліджень, поповниться такими

поняттями, як медіаграмотність, міждисциплінарність, здатність обробляти великі обсяги даних, виділяти найголовніше і робити висновки.

Пандемія коронавірусу та пов'язані з нею карантинні обмеження призвели до того, що майбутнє прийшло на робочі місця трохи раніше, ніж це уявлялося ще рік тому. Щоденна цифровізація, перехід на дистанційний формат роботи та швидкий розвиток електронної комерції – це лише короткий список того, що визначає ринок праці вже майже рік.

У зв'язку з пандемією, яку, явно, не вдасться приборкати й у 2021 р., найбільша небезпека скорочення робочих місць існує для працівників готельного та ресторанного бізнесу (47%), оптової та роздрібною торгівлі і транспорту (по 15%) [10].

Висновки з цього дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Наше дослідження дало змогу порівняти ситуацію на ринку праці починаючи з доковідних показників та аж до сьогоднішнього дня і зробити такі висновки. COVID-19 змінив як соціально-економічні, так і трудові відносини у цілому світі. Карантинні заходи спричинили вагомий негативний вплив на діяльність абсолютно всіх бізнес-структур, а отже, і на формування ринку праці, що забезпечує діяльність суб'єктів господарювання. У таких умовах відбувся спад доходів населення та ріст ролі тіньового сектору зайнятості та прихованого безробіття. У найближчому майбутньому головними векторами розвитку, які вплинуть на ринок праці, стануть процеси діджиталізації й застосування цифрових технологій, унаслідок яких забезпечуватимуться перспектива отримання роботи та навчання у віддаленому доступі. І це, своєю чергою, змінить вектор розвитку усієї національної економіки в напрямі формування та розвитку ринку праці в новій якості.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Лавриненко Л. Ринок праці на карантині та професії, які будуть затребувані після пандемії COVID-19. *ΛΟΓΟΣ*. 2020. URL: <https://doi.org/10.36074/2663-4139.09.03>.
2. Як пандемія COVID-19 змінила ринок праці в Україні. *Укрінформ*. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3104312-ak-pandemia-covid19-zminila-rinok-praci-v-ukraini.html> (дата звернення: 25.10.2021).
3. Кабмін затвердив нові правила пасажирських перевезень на час карантину. *Міністерство охорони здоров'я України*. URL: <https://moz.gov.ua/article/news/kabmin-zatverdiv-novi-pravila-pasazhirskih-perevezen-na-chas-karantinu> (дата звернення: 25.10.2021).
4. Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 27.10.2021).
5. Трудова міграція: скільки українців працювали за кордоном в 2019–2021 роках. *СЛОВО і ДІЛО*. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2021/03/18/infografika/suspilstvo/trudova-mihracziya-skilky-ukrayincziv-pracyuvaly-kordonom-2019-2021-rokax/> (дата звернення: 27.10.2021).
6. Ринок праці України, гендерна нерівність та трудова міграція: досвід карантину. *Економічна правда*. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2021/01/15/670012/> (дата звернення: 27.10.2021).
7. Індекс споживчих настроїв у серпні 2021 року становить 73,7 п. *InfoSapiens*. URL: <https://sapiens.com.ua/ua/publication-single-page?id=181> (дата звернення: 30.10.2021).
8. Прогноз економічного і соціального розвитку України на 2022–2024 роки : Постанова Кабінету Міністрів України від 12.06.2020 № 471 / Департамент стратегічного планування та макроекономічного прогнозування. Київ, 2021. 115 с.
9. Глобальні тенденції розвитку людського капіталу на 2021 рік. *Deloitte*. URL: <https://www2.deloitte.com/us/en/insights/focus/human-capital-trends/2020/reskilling-the-workforce-to-be-resilient.html> (дата звернення: 31.10.2021).
10. Ринок праці майбутнього: кого шукатимуть і звільнять. *BBC News Україна*. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-55816369> (дата звернення: 01.11.2021).

REFERENCES:

1. Lavrynenko L. (2020) Rynok pratsi na karantyni ta profesiyi, yaki budut' zatrebuvani pislya pandemiyi COVID-19. *LÓHOS*. Available at: <https://doi.org/10.36074/2663-4139.09.03>.
2. Yak pandemiya COVID-19 zminyla rynek pratsi v Ukraini. *Ukrinform*. Available at: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3104312-ak-pandemia-covid19-zminila-rinok-praci-v-ukraini.html> (accessed 25 October 2021).
3. Kabmin zatverdyl novy pravyla pasazhyrs'kykh perevezen' na chas karantynu. *Ministerstvo okhorony zdorovya Ukrayiny*. Available at: [https://moz.gov.ua/article/news/kabmin-zatverdiv-novi-pravila-pasazhirskih-perevezen-na-chas-karantynu](https://moz.gov.ua/article/news/kabmin-zatverdiv-novi-pravila-pasazhirskih-perevezen-na-chas-karantinu) (accessed 25 October 2021).
4. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrayiny. Available at: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (accessed 27 October 2021).
5. Trudova mihratsiya: skil'ky ukrayintziv pratsyuvaly za kordonom v 2019-2021 rokakh. *SLOVO i DILO*. Available at: <https://www.slovoidilo.ua/2021/03/18/infografika/suspilstvo/trudova-mihracziya-skilky-ukrayincziv-pracyuvaly-kordonom-2019-2021-rokax/> (accessed 27 October 2021).
6. Rynok pratsi Ukrayiny, henderna nerivnist' ta trudova mihratsiya: dosvid karantynu. *Ekonomichna pravda: veb-sayt*. Available at: <https://www.epravda.com.ua/columns/2021/01/15/670012/> (accessed 27 October 2021).
7. Indeks spozhyvchykh nastroyiv u serpni 2021 roku stanovyut' 73,7 p. *InfoSapiens*. Available at: <https://sapiens.com.ua/ua/publication-single-page?id=181> (accessed 30 October 2021).
8. Prohnoz ekonomichnoho i sotsial'noho rozvytku Ukrayiny na 2022-2024 roky: postanova Kabinetu Ministriv Ukrayiny vid 12.06.2020 № 471, Kyiv, traven' 2021 r. / Departament stratehichnoho planuvannya ta makroekonomichnoho prohnozuvannya. Kyiv, 2021. 115 p.
9. Hlobal'ni tendentsiyi rozvytku lyuds'koho kapitalu na 2021 rik. *Deloitte*. Available at: <https://www2.deloitte.com/us/en/insights/focus/human-capital-trends/2020/reskilling-the-workforce-to-be-resilient.html> (accessed 31 October 2021).
10. Rynok pratsi maybutn'oho: koho shukatymut' i zvil'nyatymut'. *VVS News Ukrayina*. Available at: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-55816369> (accessed 1 November 2021).